

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.92>

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОГО СПОРУ ЩОДО ДОСТУПУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ

Процько М.І.,

*аспірант кафедри службового та медичного права**Навчально-наукового інституту права**Київського національного університету**імені Тараса Шевченка*

ORCID: 0009-0007-5434-6241

Процько М.І. Поняття та ознаки публічно-правового спору щодо доступу громадян України до дипломатичної служби.

Визначається стан наукового дослідження організації інституту та особливостей дипломатичної служби в національній правовій доктрині. Дослідженням встановлено, що характерною ознакою публічно-правового спору щодо доступу громадян України до дипломатичної служби є особливі учасники публічно-владних відносин, оскільки, принаймні, одна із сторін спору має бути суб'єктом владних повноважень, тобто інституцією / посадовою особою, що приймає публічно-владні рішення або вчиняє відповідні дії, що спрямовані на реалізацію компетенцій у сфері дипломатичної служби. Такими суб'єктами є Президент України, Міністерство закордонних справ України, закордонні дипломатичні установи, їх посадові особи тощо. Стороною публічно-правового спору права чи інтереси якої порушується постає фізична особа, яка не є публічним службовцем у випадку вступу на дипломатичну службу, а також безпосередньо публічний службовець. В основі публічно-правового спору щодо доступу до дипломатичної служби є публічний інтерес, який полягає в належному забезпеченні органів дипломатичної служби, Міністерства закордонних справ України, закордонних дипломатичних установ (генеральних консульств, консульств, посольств) кваліфікованими та професійними кадрами для представлення інтересів України закордоном та здійснення консульського захисту громадян України та юридичних осіб, зареєстрованих в Україні закордоном. Також, опрацювавши дані з Єдиного державного реєстру судових рішень було встановлено, що поширеними є спори у напрямках, які стосуються: 1) питання присвоєння дипломатичних рангів; 2) питання оскарження порядку проведення ротаций дипломатичних службовців, визнання протиправним, коригування планів ротаций і т. д.; 3) питання процедурного порушення оформлення довготривалих відря-

дження посадових осіб дипломатичної служби; 4) питання соціального захисту, соціальних гарантій посадових осіб дипломатичної служби; 5) питання притягнення до дисциплінарної відповідальності дипломатичних службовців; 6) визнання незаконним звільнення з посад, поновлення на посадах дипломатичної служби, а також стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Ключові слова: дипломатична служба, публічно-правовий спір, публічний службовець.

Protsko M. Concepts and signs of a public legal dispute regarding the access of citizens of Ukraine to the diplomatic service.

The article determines the state of scientific research into the organisation of the institute and the specific features of the diplomatic service. The study establishes that a characteristic feature of a public law dispute regarding access of Ukrainian citizens to the diplomatic service is special participants in public-power relations, since at least one of the parties to the dispute must be a subject of authority, i.e. an institution/official who makes public decisions or takes appropriate actions aimed at exercising competences in the field of diplomatic service. Such entities are the President of Ukraine, the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, foreign diplomatic missions, their officials, etc. A party to a public legal dispute whose rights or interests are violated is an individual who is not a public servant in the case of admission to the diplomatic service, as well as a public servant himself. A public law dispute over access to the diplomatic service is based on the public interest in ensuring that the diplomatic service, the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, and foreign diplomatic missions (consulates general, consulates, embassies) are properly staffed with qualified and professional personnel to represent Ukraine's interests abroad and to provide consular protection to Ukrainian citizens and legal entities registered in Ukraine abroad. Also, after processing the data from the

Unified State Register of Court Decisions, it was established that there are widespread disputes in areas related to: 1) the issue of assigning diplomatic ranks; 2) the issue of contesting the procedure for conducting rotations of diplomatic employees, recognizing them as illegal, adjusting rotation plans, etc.; 3) the issue of procedural violation of registration of long-term business trips of officials of the diplomatic service; 4) issues of social protection, social guarantees of officials of the diplomatic service; 5) the issue of bringing diplomatic officials to disciplinary responsibility; 6) recognition of dismissal from positions, reinstatement in positions of the diplomatic service, as well as collection of average earnings during forced absenteeism as illegal.

Key words: diplomatic service, public legal dispute, public servant.

Постановка проблеми. Дипломатична служба – це важливий напрямок професійної діяльності публічних службовців спрямований на формування міцної зовнішньої політики України, захист національних інтересів держави, а також наших співвітчизників та юридичних осіб за кордоном. У ході проходження такої служби можуть виникати різні публічно-правові спори. Натомість, поняття та ознаки дипломатично-правових спорів як категорії адміністративного процесуального права не досліджувалася, чим і викликана актуальність проблематики.

Мета дослідження. На підставі дослідження сформулювати поняття та визначити основні ознаки публічно-правового спору щодо доступу громадян України до дипломатичної служби.

Стан опрацювання проблематики. Тематику організації інституту та особливостей дипломатичної служби досліджували: В.А. Василенко, В.В. Гецько, Є.І. Григоренко, Б.І. Гуменюк, М.І. Іншин, В.М. Матвієнко, В.М. Репецький, П.Д. Сардачук, О.П. Сагайдак, О.В. Селецький, С.А. Федчишин та іншими. У контексті специфіки дипломатичної служби В.В. Гецько цілком справедливо вказує, що особливість дипломатичної служби зумовлена спеціальними завданнями, що стоять перед нею, у тому числі щодо реалізації зовнішньої політики України, захисту національних інтересів нашої держави у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів резидентів України за кордоном [15, с. 269]. Досліджуючи організаційно-правові засади дипломатичної служби С.А. Федчишин у теоретичному контексті виокремив види дипломатичної служби України залежно від місця її проходження: 1) внутрішньодержавна дипломатична служба, у тому числі її централізований (в Міністерстві закордонних справ України та представництвах Міністерства закордонних справ України на території України) та децентралізований підвиди

(в інших державних органах України); 2) закордонна дипломатична служба (на посадах у закордонних дипломатичних установах України під час довготермінового відрядження); 3) міжнародна дипломатична служба (на посадах секретаріатів міжнародних організацій у разі направлення посадових осіб дипломатичної служби на роботу до таких організацій за квотою України) [16, с. 3].

Виклад основного матеріалу. Безпосередньо право на доступ до дипломатичної служби є гарантованою можливістю громадянина України, що закріплюється на конституційному рівні та реалізується у порядку передбаченому спеціальним законодавством. Водночас такі етапи реалізації цього права як прийняття на дипломатичну службу, її проходження, звільнення з публічної служби досить часто є предметом судових публічно-правових спорів, правова природа яких повноцінно не охарактеризована у сучасній науковій доктрині. У зв'язку з цим виникає необхідність ґрунтовного дослідження питання правової природи спорів щодо доступу громадян України до дипломатичної служби, що, насправді, є ключовим фактором правозастосування при здійсненні правосуддя та захисті прав і свобод громадян.

В Академічному тлумачному словнику української мови (1970–1980 рр.) вказується, що поняття «спір» має щонайменше такі значення: по-перше, як словесне змагання; обговорення чого-небудь двома або кількома особами, в якому кожна з сторін обстоює свою думку, свою правоту, а по-друге, взаємні домагання щодо володіння чим-небудь, посідання чогось і такого іншого, вирішувані судом [6, с. 530]. З викладеного слідує, що змістовно на побутовому рівні спір характеризується наявністю протилежних позицій щодо певних благ, які потребують врегулювання третьою особою. Власне, у юридичній площині, коли ми вказуємо саме на «правовий спір», то це поняття набуває додаткових обрисів, оскільки підставою для його виникнення постає не лише наявність протилежних позицій, однак також і правовий зв'язок між учасниками такого спору. Тут слід вказати, що для «правового спору» діє презумпція наявності взаємних прав та обов'язків (зазвичай, формально закріплених), які порушуються одним із учасників спору, а тому такий спір потребує вирішення в адміністративному або судовому порядку.

Безпосередньо поняття правового спору у загальнотеоретичному та галузевому аспектах описували у тій чи іншій мірі такі науковці як В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, М.Т. Гаврильців, М.В. Жернаков, В.В. Квак, Т.О. Коломоєць, Р.О. Куйбіда, Г.Ю. Лук'янова, О.В. Скочильяс-Павлів, В.А. Сьоміна та інших. М.Т. Гаврильців та Г.Ю. Лук'янова погоджуються з позицією

О.І. Миколенка про те, що правовий спір завжди є результатом наявності юридичних колізій у правовій системі держави і виникає між суб'єктами права у зв'язку з порушенням суб'єктивних прав фізичних або юридичних осіб [7, с. 137].

Однак ми вважаємо за доцільне розширено тлумачити можливість виникнення «правового спору» не лише як результату суперечностей положень правових норм (колізій), однак як результату юридичних фактів (дій, подій). І власне, доцільність такої інтерпретації узгоджується з позицією Н.Ю. Сакари, яка ґрунтовно дослідила зміст правових спорів та дійшла висновку про те, що зміст спору становить когнітивна інтерпретація особою (ініціатором спору) наявності порушення, невизнання чи оспорювання її суб'єктивних прав, свобод чи інтересів протилежною стороною, що тягне за собою їх невизначеність й перешкоджає їхньому здійсненню. Разом з цим учена вказує, що зовнішньою формою вираження юридичного спору є завжди активні дії ініціатора спору, що проявляються у зверненні до протилежної сторони або юрисдикційного органу з вимогою про поновлення порушеного, невизнаного чи оспорюваного права, свободи чи інтересу [8, с. 67].

Коли ми звертаємося до категорії «публічно-правовий спір», то розуміємо, що ця правова категорія потребує спеціального уточнення змісту, оскільки не кожен правовий спір характеризується ознакою публічності. М.І. Цуркан вказує, що публічно-правовий спір пов'язаний з реалізацією норм публічного права (конституційного, адміністративного, фінансового та ін.), а саме із суб'єктивними правами, законними інтересами, юридичними обов'язками, владними повноваженнями суб'єктів публічного права, застосуванням юридичних санкцій чи із самими публічно-правовими нормами [11, с. 128].

Тут слід вказати, що поняття «публічно-правовий спір» – це основний поняттєвий інструмент як теорії так і практики адміністративного процесуального права. Так, відповідно до положень пункту другого частини першої статті 4 Кодексу адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року № 2747-IV (далі – КАС України) публічно-правовий спір – спір, у якому: 1) хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; 2) або хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; 3) або хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу

або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи [2].

Водночас аналіз зазначеної вище норми дозволяє стверджувати, що законодавство досить обмежено висвітлює значення цієї категорії, оскільки не надає розгорнутих «універсальних критеріїв» для можливості віднесення конкретного юридичного спору до розряду «публічно-правового спору». І саме при виникненні таких ситуацій допоміжними стають правозастосовні позиції судових інституцій та наукові розробки у галузі адміністративного процесуального права.

Досліджуючи публічно-правовий спір як предмет розгляду в адміністративних судах О.В. Скочиляс-Павлів резюмує, що у науковій літературі склалися дві основні позиції щодо суттєвих ознак публічно-правового спору. Відповідно до першої позиції важливою ознакою публічно-правових спорів є особливий суб'єктний склад. За другої позиції вчених для визнання спору публічно-правовим необхідно враховувати не лише суб'єктний склад правовідносин, а й характер правовідносин, із яких він виник [3, с. 125]. Ознайомившись із літературою присвяченою цьому питанню встановлено, що позиція науковця відповідає наявним науковим розробкам.

До прикладу, представником підходу за яким першочергове значення має суб'єктність є В.В. Квак, який наголошує, що *публічно-правовий спір* – це спір щодо рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічно-правових відносин, в якому одна зі сторін є об'єктом публічно-правового впливу, а інша має публічно-владні повноваження і є носієм правового обов'язку або в якому обидві сторони наділені публічно-владними повноваженнями [1, с. 129]. З викладеного слідує, що науковець в категорії публічно-правового спору робить акцент саме на особливому статусі учасників правовідносин. Подібну тезу висловлює також О.В. Білоус, який відзначає, що публічно-правовий спір, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів», характеризується кількома атрибутивними ознаками, серед яких участь у відповідних публічно-правових відносинах суб'єкта владних повноважень, який уповноважений на виконання у цих самих правовідносинах публічно-владних управлінських функцій або на надання адміністративних послуг [4, с. 76]. Правозастосовна національна судова практика також засвідчує, що публічно-правовий спір має, дійсно, особливий суб'єктний склад. Важливе уточнення з цього питання зроблено Верховним Судом, який вказав, що участь суб'єкта владних повноважень є обов'язковою ознакою для того, щоб

класифікувати спір як публічно-правовий. Проте сама собою участь у спорі суб'єкта владних повноважень не дає підстав ототожнювати спір з публічно-правовим та відносити його до справ адміністративної юрисдикції [10].

Представники другого наукового підходу акцентують увагу саме на змістовній складовій суспільних правовідносин, не обмежуючись виключно суб'єктивним складом М.В. Ковалів, Т.М. Гаврильців, І.Б. Стахура стверджують, що для публічно-правового спору, для якого характерні наступні ознаки: 1) сферою виникнення спору є публічно-правові відносини; 2) сторонами спору є суб'єкти публічно-правових відносин, серед яких особливим правовим статусом наділені органи публічної адміністрації (суб'єкти владних повноважень); 3) сфера виникнення спору зумовлена реалізацією публічного інтересу; 4) законодавчо визначені його предмет (рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів публічно-правових відносин, які порушують або можуть порушити права, свободи та інтереси інших суб'єктів) та підстави; 5) процесуальний порядок їх розгляду та вирішення [9, с. 133].

Перевагою викладеного підходу є те, що реалізація публічного інтересу є підставою для виникнення публічно-правового спору. Так, при з'ясуванні питання про наявність публічно-правового спору можна також аналізувати інтерес, який реалізується у конкретних правовідносинах. Якщо спір переважно зумовлено реалізацією публічного інтересу (під яким ми розуміємо пропорційне врахування інтересів фізичних та юридичних осіб, територіальної громади, держави та суспільства), то його треба віднести до публічно-правового. І навпаки, якщо інтереси учасників є передусім приватними, то і спір буде приватно-правовим [5, с. 16].

Матеріальні та процесуальні норми, що здатні врегулювати публічно-правові спори щодо доступу громадян України до дипломатичної служби представлені, переважно, нормами адміністративного права, що викладені, зокрема, в Законі України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII [13], Законі України «Про дипломатичну службу» від 07 червня 2018 року № 2449-VIII [12], а також низці підзаконних актів законодавства. Відповідно до частини 12 статті 91 Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII особливості вступу, проходження та припинення *дипломатичної служби*, регулюються цим Законом з урахуванням особливостей, визначених спеціальним законодавством у відповідній сфері [13].

Ключовим актом є Закон України «Про дипломатичну службу» від 07 червня 2018 року № 2449-VIII, яким визначено правові засади та порядок організації дипломатичної служби як

складової частини державної служби, а також особливості її проходження та правового статусу посадових осіб дипломатичної служби [12]. Публічно-правові відносини щодо доступу громадян до дипломатичної служби охоплюються наведеними законодавчими актами та деталізуються на рівні підзаконних документів.

Відповідно до положень статті 19 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема у спорах щодо прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби [2]. Так, за предметною ознакою судові справи, що виникають з відносин публічної служби включають низку спорів щодо діяльності публічних службовців або осіб, які реалізують намір долучення до служби: на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійної діяльності суддів, прокурорів, військової служби альтернативної (невійськової) служби, іншої державної служби, патронатної служби в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування.

Тут слід вказати, що дипломатична служба – це державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності посадових осіб дипломатичної служби, пов'язаній з реалізацією зовнішньої політики України, захистом національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном [12].

Предметом звернення до адміністративного суду за захистом права на доступ до дипломатичної служби є рішення, дії чи бездіяльність уповноваженого суб'єкта щодо прийняття громадян на цю службу, її проходження та звільнення з дипломатичної служби. В основі публічно-правового спору щодо доступу до дипломатичної служби є публічний інтерес, який полягає в належному забезпеченні органів дипломатичної служби, Міністерства закордонних справ України, закордонних дипломатичних установ (генеральних консульств, консульств, посольств) кваліфікованими та професійними кадрами для представлення інтересів України закордоном та здійснення консульського захисту громадян України та юридичних осіб зареєстрованих в Україні закордоном.

Тут зазначимо, що характерною ознакою публічно-правового спору щодо доступу громадян України до дипломатичної служби є особливі учасники публічно-владних відносин, оскільки, принаймні, одна із сторін спору має бути суб'єктом владних повноважень, тобто інституцією / посадовою особою, що приймає публічно-владні рішення або вчиняє відповідні дії, що спрямовані на реалізацію компетенцій у сфері дипломатичної служби. Такими суб'єктами є Президент

України, Міністерство закордонних справ України, закордонні дипломатичні установи, їх посадові особи тощо. Стороною публічно-правового спору права чи інтереси якої порушується постає фізична особа, яка не є публічним службовцем у випадку вступу на дипломатичну службу, а також публічний службовець (дипломатичний службовець або державний службовець дипломатичної служби).

Відповідно до частини першої статті 5 КАС України кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист шляхом:

1) визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень; 2) визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень; 3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій; 4) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії; 5) встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень; б) прийняття судом одного з рішень, зазначених у пунктах 1-4 цієї частини та стягнення з відповідача - суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю [2].

Опрацювавши дані з Єдиного державного реєстру судових рішень встановлено, що поширеними є спори у напрямках, які стосуються: 1) питання присвоєння дипломатичних рангів; 2) питання оскарження порядку проведення ротацій дипломатичних службовців, визнання протиправним, коригування планів ротацій і т. д.; 3) питання процедурного порушення оформлення довготривалих відрядження посадових осіб дипломатичної служби; 4) питання соціального захисту, соціальних гарантій посадових осіб дипломатичної служби; 5) питання притягнення до дисциплінарної відповідальності дипломатичних службовців; 6) визнання незаконним звільнення з посад, поновлення на посадах дипломатичної служби, а також стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Висновки. Отже, під юридичним поняттям «спір щодо доступу до дипломатичної служби» пропонуємо розуміти юридичне публічно-правове протиріччя щодо прийняття, проходження дипломатичної служби та її припинення, що виникає у зв'язку з порушенням суб'єктивних прав та/чи інтересів осіб, які реалізують намір долучитися до дипломатичної служби або дипломатичних службовців / державних службовців ди-

пломатичної служби. Основними ж ознаками публічно-правового спору щодо доступу громадян України до дипломатичної служби є: по-перше, наявність юридичного протиріччя щодо доступу до дипломатичної служби; по-друге, предметом спору є рішення, дії чи бездіяльність уповноваженого суб'єкта щодо доступу громадян до дипломатичної служби на етапах: прийняття, проходження, припинення відповідної служби; по-третє, предмет відповідного спору виникає у зв'язку з порушенням суб'єктивних прав та/чи інтересів зацікавлених осіб в реалізації відносин дипломатичної служби; по-четверте, суб'єктами спору з одного боку є суб'єкт владних повноважень, що втілює компетенції у сфері дипломатичної служби, а з іншого боку громадянин України (особа, яка не є публічним службовцем у випадку вступу на дипломатичну службу, а в інших випадках дипломатичний службовець або державний службовець дипломатичної служби; по-п'яте, публічний інтерес відповідних публічно-правових спорів полягає в належному забезпеченні органів дипломатичної служби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Квак В. В. Поняття публічно-правовий спір та адміністративно-правовий спір в законодавчій термінології. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Вип. 7. 2011. С. 125–129.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України, Закон від 06 липня 2005 року № 2747-IV. Офіційний вебсайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 29.08.2024).
3. Сkochиляс-Павлів О.В. Публічно-правовий спір як предмет розгляду в адміністративних судах. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. Вип. 9-2 (1). 2014. С. 123–126.
4. Білоус О.В. Публічно-правовий спір, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів як категорія адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Вип. 2. 2019. С. 73–77.
5. Способи вирішення публічно-правових спорів з органами влади : Практичний посібник – Сало Л.Б., Сенюта І.Я., Хлібороб Н.Є., Школик А.М. – Дорогобич : Коло, 2009. 112 с. URL: https://issuu.com/irf_ua/docs/rol-2010-12-20_6 (дата звернення: 29.08.2024).
6. Академічний тлумачний словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. Стор. 530. URL: <https://sum.in.ua/s/spir> (дата звернення: 29.08.2024).

7. Гаврильців М.Т., Лук'янова Г.Ю.. Поняття та юридична природа спорів, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства. *Адміністративне право і процес*. Вип. 5. 2019. С. 136–141 (дата звернення: 29.08.2024).
8. Сакара Н.Ю. Зміст та правова природа юридичного спору. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. Випуск 46. Том 1. 2017. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34335/1/ЗМІСТ%20ТА%20ПРАВОВА%20ПРИРОДА%20ЮРИДИЧНОГО%20СПОРУ.pdf> (дата звернення: 29.08.2024).
9. Ковалів М.В., Гаврильців М.Т., Стахура І.Б. Адміністративне судочинство: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 596 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/210/1/admin%20sydoc.pdf> (дата звернення: 29.08.2024).
10. Постанова Верховного Суду у справі № 766/20776/17, провадження № К/9901/10171/19 у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 10 вересня 2021 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99521548> (дата звернення: 29.08.2024).
11. Цуркан М.І. Правове регулювання публічної служби в Україні. Особливості судового розгляду спорів : монографія. Харків : Право, 2010. 216 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFII_2010/Curkan_2010.pdf (дата звернення: 29.08.2024).
12. Про дипломатичну службу : Закон України від 07 червня 2018 року № 2449-VIII / Офіційний вебсайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text> (дата звернення: 01.09.2024).
13. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VII : станом на 30 чер. 2024 р. Офіційний вебсайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 01.09.2024).
14. Григоренко Є.І., Журавель А.О. Правові засади організації та функціонування органів дипломатичної служби у сфері забезпечення національної безпеки сучасної держави. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 3. С. 204–207. URL: <http://pqp-journal.kiev.ua/archive/2019/3/39.pdf> (дата звернення: 01.09.2024).
15. Гецько В.В. Особливості проходження дипломатичної служби громадянами України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 66. 2021. С. 266–270. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/10/NVUzhNU_66.pdf#page=266 (дата звернення: 01.09.2024).
16. Федчишин С.А. Дипломатична служба України: організаційно-правові засади. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. 2021. С. 511. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/b29678e3-be40-4678-b5de-806cc717eae9/content> (дата звернення: 01.09.2024).